

UDK 911.3:312 (497.13) "1953-1991"

Primljeno (Received): 2. 9. 1992.

Prihvaćeno (Accepted): 10. 12. 1992.

Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

PROMJENE U DOBNO-SPOLNOM SASTAVU STANOVNIŠTVA ISTOČNOJADRANSKOG OTOČJA (1953-1991)

IVO NEJAŠMIĆ

U radu se razmatraju promjene nastale u dobno-spolnom sastavu stanovništva istočnojadranskih otoka 1953-1991. Jako iseljavanje (uz još neke činitelje) ne samo što je izazvalo posvemašnje populacijsko pražnjenje, nego je dovelo i do osjetne okljaštrenosti dobno-spolnog sastava otočnog stanovništva. Posebice je jako pogođeno sjevernodalmatinsko otočje; s gledišta veličine, skupina malih otoka; kod naselja, osjetnije skupina u unutrašnjosti otoka. Stupanj ostarjelosti pučanstva je takav da prijeti pogoršanjem prilika te će, vrlo vjerojatno, u dogledno vrijeme dio hrvatskog otočja ostati bez stalnih stanovnika.

Changes in the Age-sex Population Structure of the East Adriatic Islands (1953-1991)

Changes in the age-sex population structure of the East Adriatic islands which occurred in the period 1953-1991 are examined in the paper. Great emigration (together with some other factors), besides causing the entire population emptying, has led to noticeable lopping of the age-sex structure of the island population. Particularly the North Dalmatian islands have been strongly hit; from the point of view of size, a group of small islands; regarding settlements, more significantly groups in the islands' inland. The degree of population ageing is such that it threatens with deterioration of circumstances so that, most probably, a part of Croatian islands will remain without permanent inhabitants in the foreseeable time.

Uvod

Razvojem suvremenog turizma i porastom društvene svijesti o zaštiti okolišt, istočnojadransko otočje, taj jedinstveni sklad prirodnog i kulturnog

krajolika, biva jedan od najvrednijih dijelova nacionalnog prostora (geopolitički, riječ je o hrvatskom otočju). Sukladno tome poraslo je i zanimanje

društva za otočnu problematiku, a posebnu pozornost stručne i šire javnosti zaokupljaju demografske značajke.

Danas i površni promatrač može zapaziti da se na otocima odvijaju retrogradni procesi, posve suprotni stvarnoj i potencijalnoj vrijednosti promatranog prostora, tj. da sve više prevladava tzv. depopulacijski krajoлик (više o tome u Nejašmić I., 1991:236). Podaci demografske statistike i rezultati istraživanja kažu da je riječ o snažnoj depopulaciji, procesu nastalom početkom 20. stoljeća, a zahuktalom poslije drugoga svjetskog rata. Desetljećima izloženo gubitku stanovništva danas je otočje (uz brdsko-planinske krajeve) populacijski najslabije područje Hrvatske. U tom je prostoru, koji obuhvaća 5,7% današnjega državnog teritorija, godine 1910. živjelo 5,0% ukupnog pučanstva Hrvatske, da bi danas taj udjel bio gotovo dvostruko manji (2,6% prema popisu 1991).

Proces demografskog praznjenja toliko se razmahao da se već 1960-ih moglo reći »...da otoci, osobito oni manji, demografski odumiru« (Friganović, M., 1962:37). Na otocima koji se nisu pravodobno uključili u suvremeno turističko privređivanje odlazak mladeži poprima obilježje posve mašnjeg egzodusa (usp. Nejašmić, I., 1991.a). Činjenica da je emigracija glavni činilac depopulacije, sama po sebi upućuje i na okljaštrenu dobnu strukturu stanovništva te na veću ili manju neravnotežu po spolu (neizbježna posljedica selektivnosti emigracije). To pak razumijeva sužavanje fertilnih skupina, slabljenje vitalnog

potencijala i pad bioreproduktivne moći. Na taj način opće kretanje stanovništva našeg otočja (možemo govoriti o daljoj depopulaciji) postaje sve više prirodna posljedica deformirane dobnospolne strukture (usp. Wertheimer-Baletić, A., 1979:41). Upravo zbog toga smo i prišli detaljnijem razmatranju promjena i stanja u dobnospolnom sastavu otočnog stanovništva. Cilj je, naime, da kroz utvrđivanje stupnja ostarjelosti stanovništva pojedinih otoka (i relevantnih otočnih skupina) upozorimo na njihovu demografsku perspektivu te da egzaktnim pokazateljima potkrijepimo opću spoznaju o populacijskom razvitku tog dijela nacionalnog prostora.

Metodološko-tehničke napomene

Zbog boljeg razumijevanja predložene građe nužno je ukratko dati neke važnije napomene.

1. Otočje čine otoci na kojima postoji samostalno naselje po administrativno-statističkom kriteriju. Tu su ušle i otočne naseobine koje ne zadovoljavaju uobičajene kriterije definiranja aglomeracija stalnih stanovnika; prije svega je riječ o osamljenim svjetioničarskim naseobinama (Palagruža, Sušac i Glavat) ili »naseljima« sa svega nekoliko stanovnika (npr. Sveti Andrija). Promatrani skup čini, dakle, 50 naseljenih otoka i svi su dio hrvatskoga državnog teritorija. Otočni naseljski iskup ima 303 naselja, a čine ga samostalna naselja prema statističkoj evidenciji korištenoj u popisu 1991.

2. Istočnojadranske naseljene otoke razvrstali smo u četiri otočne skupine:

- a) *kvarnersko otočje*: Krk, Cres, Lošinj i Rab, te skupina manjih otoka;
- b) *sjevnodalmatinsko otočje*: u ovu skupinu ušao je i otok Pag (zajedno s naseljem Lun koje inače pripada općini Rab) premda je po klasičnoj regionalizaciji dio kvarnerskog otočja (usp. Rubić, I., 1952), dakle, obuhvaća otoke od Silbe do Krapnja;
- c) *srednjodalmatinsko otočje*: od Drvenika Malog do Hvara i Visa;
- d) *južnodalmatinsko otočje*: od Sušca do Koločepa.

3. Otočni i naseljski skup razvrstan je u podskupine za koje smo pretpostavljali da će iskazati različite vrijednosti promatranih demografskih značajki. To su:

- a) *veliki otoci* (veći od 100 km²): Krk, Cres, Brač, Hvar, Pag, Korčula i Dugi otok; *srednji otoci* (50-100 km²): Mljet, Vis, Rab, Lošinj, Pašman, Šolta i Ugljan; *mali otoci* (manji od 50 km²): svi ostali naseljeni otoci i otočići.
- b) *unutarnji (priobalni) otoci*: Krk, Rab, Pag, Vir, Ugljan, Pašman, Vrgada, Murter, Prvić (kod Šibenika), Zlarin, Krapanj, Drvenik Mali, Drvenik Veli, Čiovo, Šolta, Brač, Šipan, Koločep i Lopud; *vanijski otoci*: svi ostali naseljeni otoci.
- c) *otočna naselja uz more*: 140 naselja; *naselja u unutrašnjosti*: 163 naselja.

4. Za razmatranje je uzeto razdoblje poslije drugoga svjetskoga rata (do posljednjeg popisa 1991) jer je u tome razdoblju došlo do ubrzanja demografskih lomova u cijeloj Hrvatskoj, a posebice u otočnom prostoru.

Za početnu godinu razmatranog razdoblja uzeta je 1953, a ne 1948, iz jednostavnog razloga što za 1948. postoje podaci tek za kotare i gradove pa nije bilo moguće izdvojiti podatke za otoke. Za 1953. postoje statistički podaci o dobnospolnom sastavu i na razini tzv. malih općina. To je omogućilo odabir podataka za glavninu otočnog prostora (otočne općine). Ipak, za one otoke koji su bili u sastavu priobalnih općina, a to su: Vir, Vrgada, Krapanj, Drvenik Mali i Veli, Čiovo, Šipan, Lopud i Koločep, podatke smo morali potražiti izravno u mjesnim matičnim uredima.

Kretanje broja stanovnika 1953-1991.

Naslijeđena populacijsko-naseljska struktura imala je vrlo važnu ulogu u razvitku suvremene otočne napućenosti. U dijelu otočja (posebice na Cresu i Krku) bilo je mnoštvo malih i patuljastih naselja. Godine 1948. među otočnim naseljima čak 139 imalo je do 299 stanovnika (Nejašmić, I., 1991.a:85). Također su do punog izražaja došli odgođeni efekti ranije jake prekomorske emigracije te primarni i sekundarni demografski gubici povezani s drugim svjetskim ratom. U skupinu naslijeđenih činilaca svakako spada i više-manje nepromijenjena gospodarska struktura, a to znači da je još desetak godina poslije rata egzistirala razmjerno visoka agrarna gustoća; bila je, dakle, i dalje »push« emigracijski faktor!

Iseljavanje u Italiju (kvarnerski otoci) u sklopu »istarskog egzodusa« ostavilo je duboke tragove u dinamici

i strukturi otočnog pučanstva. No, na ubrzanje demografskih lomova i depopulaciju otočja najjače je utjecalo iseljavanje prema velikim centrima na obali ili u unutrašnjosti.¹ Društvenogospodarsko zaostajanje otočja (posljedica razvojnog koncepta urbano bazirane industrijalizacije) dalo je, pak, nove snažne poticaje za iseljavanje pučanstva.²

Podaci govore da je u razdoblju 1953-1991. broj otočana smanjen 16,5% (istodobno je ukupna populacija Hrvatske povećana 21,5%); ako, pak, promatramo samo »stanovništvo u zemlji«, proizlazi da je smanjenje čak 23,3% (tab. 1).³

Zapažamo da depopulacija obilježava tri skupine otoka, dok kvarnerska skupina ima stagnacijsko brojča-

no kretanje stanovništva. Demografskim pražnjenjem najjače je pogodeno stanovništvo sjevernodalmatinskih otoka (po B varijanti gotovo je prepolovljeno). Zanimljiva je i dinamika promjene broja stanovnika. U razdoblju 1953-1971. za sve otočne skupine karakteristično je smanjenje broja stanovnika, a među njima najosjetnije je u srednjodalmatinskoj (18,3%) te kvarnerskoj skupini (16,0%). U drugoj polovini razmatranog razdoblja (1971-1991) sjevernodalmatinsko i južnodalmatinsko otočje zadržavaju, pa i pojačavaju stupanj depopulacije, dok srednjodalmatinsko bilježi stagnaciju (po varijanti A), a kvarnersko otočje osjetan porast broja stanovnika (20,0% po varijanti A).

Nećemo razmatrati uzroke, a niti druge značajke vezane uz predočene

- 1 Pišući o suvremenim tendencijama razvoja na otoku Cresu, N. Stražićić navodi: »U drugoj fazi (1945-1971. godine), kad su nakon priključenja matici zemlji nastale važne društveno-ekonomske promjene, došlo je kao i na drugim našim otocima, do iseljavanja stanovništva prema industrijskim središtima na susjednoj obali (Rijeka!). U taj proces uključena su sada sva otočna naselja. Dapače, proces iseljavanja najintenzivnije je zahvatio upravo unutrašnja naselja koja su ranije, zbog izoliranog položaja i autarkičnog gospodarstva bila potpuno izvan tog procesa« (1980:220).
- 2 Obujam egzodusa pokazuju i podaci o neto migracijskom saldu. Tako je npr. u razdoblju 1971-1981. bilančni manjak stanovništva istočnojadranskih otoka nastao migracijom iznosio 12182 osobe, ili 9,4% ukupnog stanovništva 1971. godine; od toga više od polovine odnosi se na zadarski dio sjevernodalmatinskog otočja (Mikačić, V., 1987:66). Dalmatinsko je otočje u razdoblju 1961-1981. zabilježilo negativni migracijski saldo od 19065 osoba, što je 19,7% od ukupnog stanovništva 1981. godine (Lajić, I., 1986:67).
- 3 Popisi 1981. i 1991. obuhvaćali su po istoj metodologiji kontingent »osoba na privremenom radu u inozemstvu i članova obitelji koji s njima borave«. Međutim, popis 1991. godine iskazao je osjetno veći broj »inozemaca« (prema prvim rezultatima ovaj kontingent stanovništva je na otocima 10342 osobe) nego popis 1981. (ukupno 4055). Na razini pojedinih naselja/otoka razlike su još veće (npr. otok Olib 1981. imao je 3 »inozemca«, a 1991. čak 571). Budući da u tome razdoblju nije došlo do enormne vanjske migracije (naprotiv, iseljavanje je slabije u odnosu na ranije desetljeće), očito se radi o boljem obuhvatu »inozemaca« (dijelom je broj stanovnika povećan i zbog »pretvorbe« vikendaša u stalne stanovnike). Kako je u vezi s otocima i primorjem riječ uglavnom o »prekomorskim inozemcima« (usp. Mikačić, V., 1978), to stanoviti porast broja stanovnika djelomice zamagljuje stvarno stanje i predstavlja revitalizaciju »na papiru«.

Tab. 1. Kretanje broja stanovnika istočnojadranskih otoka 1953, 1971. i 1991. godine
 Tab. 1. Trend of the number of inhabitants of the East Adriatic islands in 1953, 1971 and 1991.

Otočje	Broj stanovnika				Indeks	
	1953.	1971.	1991.*		1991/53.	
			A	B	A	B
	1	2	3	4	5	6
Kvarnersko	37 085	31 140	37 403	36 359	100,9	98,0
Sjevernodalmatinsko	47 862	40 444	34 052	28 070	71,1	58,6
Srednjodalmatinsko	41 957	34 297	34 428	32 404	82,1	77,2
Južnodalmatinsko	24 427	22 476	20 499	19 207	83,9	78,6
Ukupno	151 331	128 357	126 382	116 040	83,5	76,7

*Stupac A obuhvaća ukupno popisano stanovništvo, a stupac B samo »stanovništvo u zemlji« dakle bez »inozemaca« (vidi bilješku 3).

Izvor: 1,4,5 i 6.

razlike u kretanju broja stanovnika (o tome više u Nejašmić, I., 1991.a). Za potrebe ovoga rada, tj. za bolje razumijevanje promjena u dobnospolnoj strukturi, dovoljna je sama činjenica da je postojala različita dinamika i predznak promjene broja stanovnika među razmatranim otočnim skupinama. Ustvrdivši da je iseljavanje glavni činitelj depopulacije, možemo istaknuti da je pučanstvo (mahom je to bila mladež) napuštajući otoke odnosilo i svoj bioreprodukcijski potencijal. To se pak očituje kao odgođeni efekt iseljavanja (»sporogoreći fitilj«). Kakvog su, pak, utjecaja navedeni činitelji imali na suvremene biostrukturne značajke otočnog stanovništva nastojat ćemo utvrditi na slijedećim stranicama.

Sastav stanovništva po spolu

Sastav stanovništva po spolu, koji bi bio određen samo prirodnim kretanjem, imao bi opće obilježje: manjak ženskog stanovništva u mladim

dobnim skupinama (diferencijalni natalitet po spolu), a njihov višak u starijim dobnim skupinama (diferencijalni mortalitet po spolu). Time se stvara tendencija k uravnoteženju broja muškog i ženskog u ukupnom stanovništvu (Wertheimer-Baletić, A., 1982:225). No, kako na sastav po spolu ne utječe samo prirodno kretanje već i migracija te »ostali činioci« (posebice ratni gubici), to je narušavanje promatranoga brojčanog odnosa uobičajena pojava u demografskom razvitku pojedine zemlje ili kraja.

U vezi s Hrvatskom, kao i njezinim otocima, upravo su ratni gubici i emigracija utjecali na osjetniju neravnotežu po spolu u pojedinim dobnim skupinama. Podaci demografske statistike, odnosno izračunati pokazatelji (u ovom slučaju to je koeficijent feminiteta, tj. broj žena na 100 muškaraca), pokazuju nepovoljnost sastava po spolu. Godine 1953. opći koeficijent feminiteta (k_f) stanovništva Hrvatske

iznosio je 111,5, a za otočno stanovništvo 117,7. Uzroke uočenoj razlici valja tražiti ne toliko u natprosječnim demografskim gubicima otočnog stanovništva tijekom rata, koliko u većem iseljavanju muškog nego ženskog stanovništva nakon rata.⁴ S vremenom i dolaskom novih naraštaja neravnoteža po spolu se smanjivala, da bi godine 1991. k_f za ukupnu populaciju iznosio 106,2, a za otočnu 105,8 (tab. 2).

Što se pak tiče sastava po spolu u pojedinim dobnim skupinama godine 1991, zapažamo osjetne razlike između ukupnog i otočnog stanovništva (tab. 2, sl. 1). Dok kod ukupnog stanovništva okrnjenost po spolu brazdi u većoj mjeri još samo kod starih kohorta, dotle kod otočnog stanovništva nalazimo osjetnu neravnotežu i u fertilnom kontingentu. Zanimljivo je da u mladoj fertilnoj skupini (20-29 godina) nalazimo lagani višak žena ($k_f=102,3$), a u starijoj (40-49) osjetan manjak žena. Očigledno je to posljedica promjena u selektivnosti migracije po spolu. No, bilo kako bilo, predočeni debalans stanovništva po spolu u najvitalnim dobnim skupinama (današnja kohorta 40-49 bila je takva prije 20-ak godina) nužno pridonosi depopulaciji otočja. Naime, izaziva prisilni celibat i potiče defini-

Tab. 2. Koeficijent feminiteta (broj žena na 100 muškaraca) po desetogodišnjim dobnim skupinama ukupnog i otočnog stanovništva Hrvatske 1991. godine

Tab. 2. Coefficient of femininity (number of females per 100 males) by ten-year age groups of total and island population of Croatia, 1991

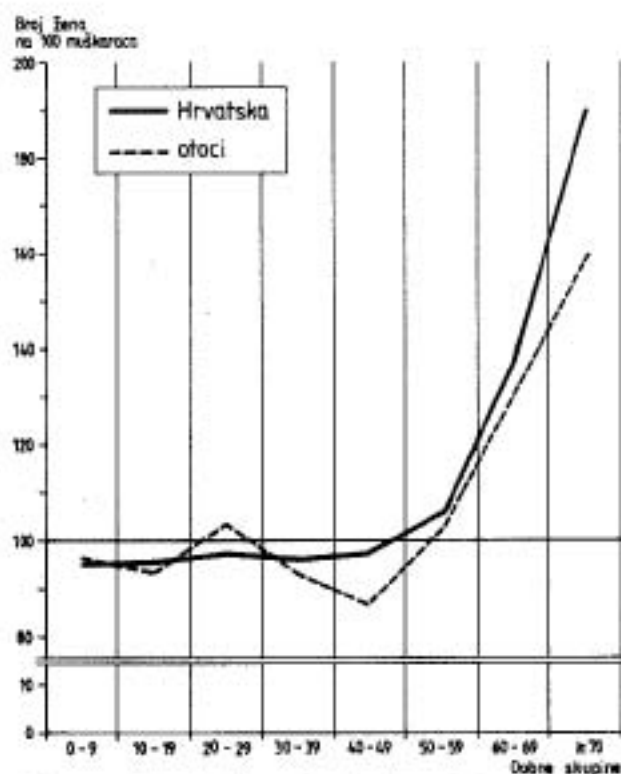
Dobne skupine	Koeficijent feminiteta	
	Hrvatska	Otočje
	1	2
0-9	95,0	96,5
10-19	95,5	93,7
20-29	97,6	102,3
30-39	96,3	93,0
40-49	97,8	87,2
50-59	105,8	102,2
60-69	137,7	130,2
70 i više	190,2	159,6
Ukupno	106,2	105,8

Izvor: 3.

tivni odlazak u potrazi za »bračnom srećom«, a to pak lančanom reakcijom dovodi do poremećaja u bioreprodukciji. Time se zatvara jedan od uzročno-posljedičnih krugova iz kololeta suvremenih društvenih i prostorno-demografskih procesa na hrvatskim otocima.

Još jedan pokazatelj govori o otočnim prilikama. Riječ je o različitoj neravnoteži po spolu najstarijih dobnih

4 Kada je riječ o masovnoj emigraciji, postoji opća tendencija selektivnosti po spolu. H. Mendras o tome piše: »U prvom razdoblju ruralnog egzodusa na rad odlaze muškarci (kod nas posebice nakon drugoga svjetskog rata, op. I.N.), u sezonsku ili definitivnu migraciju. Žene na odlazak nemaju razloga, jer izvan sela ne nalaze posla (...) Međutim, od dana kada je pokret ruralnog egzodusa dovoljno uznapredovao, žene odlaze brže i u većem broju, jer su u tom trenutku muškarci više vezani za svoje zanimanje i gospodarstvo, a žene više privlače tercijarna zanimanja u gradovima« (1986:206-207).

Sl. 1. Koeficijent feminiteta (broj žena na 100 muškaraca) po desetogodišnjim dobnim skupinama ukupnog i otočnog stanovništva Hrvatske 1991. godine

Fig. 1. Coefficient of femininity (number of females per 100 males) by ten year age groups of total and island population of Croatia, 1991

kohorta (70 i više). Naime, osjetno je veći višak žena u općoj populaciji nego u otočnoj (tab. 2, sl. 1). Smanjenje k_f u najstarijim dobnim skupinama je opća značajka hrvatskih depopulacijskih krajeva (usp. Nejašmić, I., 1991: 223). To valja povezati s tegobnim životom otočanki, slabijom zdravstvenom zaštitom i drugim sličnim čimbenicima.⁵

Podrobnijim razmatranjem ustvrdili smo da među pojedinim skupinama otoka i otočnih naselja, razvrstanim po određenim kriterijima (vidi metodološko-tehničke napomene, točka 2. i 3), glede neravnoteže po spolu 1991. ne postoje veće razlike. Od prosječne vrijednosti općeg koeficijenta feminiteta (k_f za ukupno otočno stanovništvo) osjetnije odstupa stanovništvo skupine *malih* ($k_f=110,0$) i skupine *varjških otoka* ($k_f=107,2$). Najveće, pak, odstupanje od prosječnog $k_f(20-29)$ nalazimo u stanovništvu sjevernodalmatinskog otočja ($k_f(20-29)=94,6$).

Što se tiče pojedinih otoka najveće vrijednosti k_f (broj žena na 100 muškaraca) bilježe godine 1991. ovi otoci: Drvenik Veli (154,4), Premuda (151,7), Žirje (146,2), Uniye (145,5), Susak (144,5), Molat (141,3), Prvić (138,6), Kaprije (136,4), Koločep (131,2), Zlarin (130,1), itd. (prilog 1).

Otoci s najvišim vrijednostima $k_f(20-29)$ su ovi: Zlarin (188,8), Prvić (146,7), Krapanj (120,5), Susak (120,9), Čiovo (116,8), Silba (112,5), Lošinj (111,8), itd. (prilog 1). Otoci s najmanjim vrijednostima $k_f(20-29)$ su: Šipan (58,3), Vir (71,4), Olib (72,4), Dugi otok (87,7), Pašman (90,0), Iž, (90,0), itd. (prilog 1).

Možemo zaključiti da stanovništvo brojnih otoka bilježi osjetnu neravnotežu po spolu. S gledišta nastavka nepovoljnih demografskih tendencija posebice je značajno da je raširena po-

⁵ Kraći životni vijek žena imanentan je manje razvijenim i patrijarhalnim sredinama (usp. Friganović, M., 1978:108).

java debalansa u najvitalnijoj dobnj skupini.⁶

Sastav stanovništva po dobi

Po svojim socio-ekonomskim implikacijama to je jedan od najvažnijih sastava stanovništva. On, naime, odražava stvarnu biodinamiku i potencijalnu vitalnost pučanstva nekog područja. Dok pojedinac neumitno stari, stanovništvo, kao specifičan skup osoba, može stariti, ostati na istom ili se čak pomlađivati. Kakvo je stanje na istočnojadranskim otocima? Sudeći po općem kretanju stanovništva, a ustvrdili smo da je riječ o depopulaciji uzrokovanoj (izravno ili posredno) iseljavanjem, možemo pretpostaviti da je stanje vrlo nepovoljno. Raspoloživi podaci demografske statistike to u potpunosti potvrđuju.

Otočno stanovništvo, koje je po svim relevantnim pokazateljima godine 1953. već bilo zahvaćeno procesom starenja, do 1991. osjetno je ostarjelo, odnosno došlo je do promjene u dobnj strukturi u nepovoljnom smislu. Promatranjem tzv. velikih dobnj skupina jasno uočavamo suženje osnovice,

tj. mladih godišta (0-19), lagani porast udjela zrelih dobnj skupina (20-59) te izrazito proširenje staračkih kohorta (60 i više) (tab. 3. sl. 2).

U razmatranom razdoblju indeks starosti otočnog stanovništva više je nego udvostručen; 1991. na 100 mladih dolazi gotovo isto toliko starih (točnije 93,1, tab. 3). Kako je kritična vrijednost indeksa starenja 40%, tada naime u nekoj populaciji započinje proces starenja, predočeni podatak jasno pokazuje podmaklost demografskog starenja otočnog stanovništva (o tome više u posebnom dijelu rada). U istom razdoblju medijalna starost (M_x) pomaknula se za gotovo 10 godina, da bi 1991. iznosila vrlo visokih 38,2 godine.⁷

Gornji dio slike 2 zorno pokazuje promjene u dobnj strukturi otočnog stanovništva od 1953. do 1991. godine. Osim već rečenog, valja istaknuti da su kod obiju distribucija vidljivi »ratni ožiljci«. Godine 1953. to su »krunje generacije« u dobi 5-14 i 30-39, dok je 1991. jak usjek u dobi 45-49. Potonji usjek, očigledno nije samo plod smanjenog nataliteta tijekom

6 Unutar pojedine skupine otoka, npr. vanjski otoci, nalazimo pojedine otoke s vrijednostima $k_{(20-29)}$ iznad 100, a druge pak ispod te vrijednosti koja označava ravnotežu po spolu. Tako na razini otočne skupine vrijednost $k_{(20-29)}$ može biti oko 100, dakle vrlo povoljna, a da zapravo zamagljuje pravo stanje. Stoga smo u prilogu predočili osnovne podatke za sve otoke. Osim toga, valja imati u vidu da su visoke vrijednosti nekih k_j temeljene na malim apsolutnim frekvencijama, pa stoga i podložne jačim devijacijama.

7 Budući da se ne raspolaže podacima za pojedina dobnj godišta već samo za petogodišnje kohorte, nije uputno koristiti prosječnu dob (\bar{x}). Naime, najstariji razred je otvoren i nije moguće odrediti ni približnu razrednu sredinu, a valja imati u vidu da ovaj razred najjače ponderira ukupni rezultat. Zbog toga je mnogo bolje koristiti medijalnu starost (M_x). To je ona starost koja ukupnu populaciju dijeli na dva jednaka dijela: polovica je starija, a polovica mlada, pri čemu ekstremne vrijednosti nemaju utjecaja jer je medijan određen položaj u numeričkom nizu.

Tab. 3. Dobni sastav otočnog stanovništva po velikim dobnim skupinama (u %), indeks starosti (x_s) i medijalna starost (M_x) 1953. i 1991. te pokazatelji promjene 1991/1953; prikaz po otočnim skupinama i usporedba s ukupnim stanovništvom Hrvatske

Tab. 3. Age structure of island population by big age groups (in %), index of ageing (x_s) and median ageing (M_x) in 1953 and 1991, and indicators of change 1991/1953; survey by island groups and comparison with the total population of Croatia

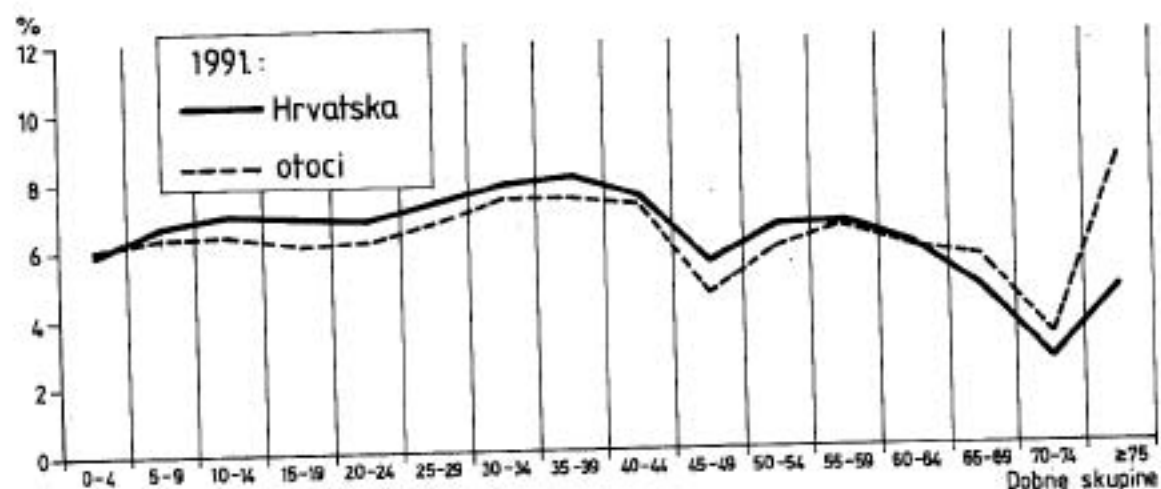
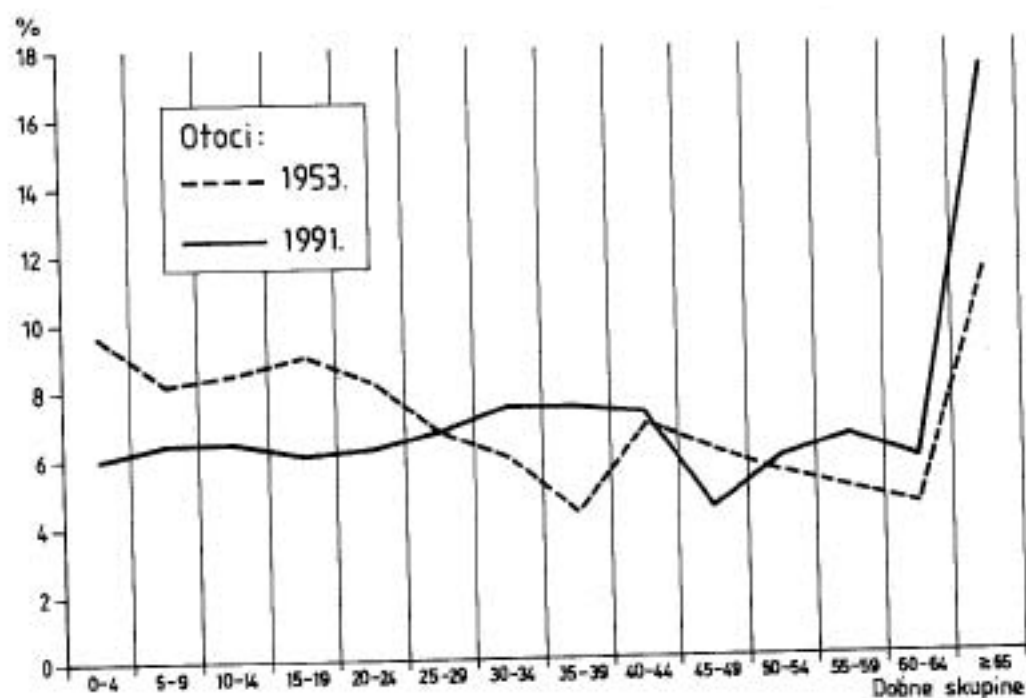
	Stanovništvo u %*			x_s	M_x
	Mlado (0-19)	Zrelo (20-59)	Staro (60+)		
	1	2	3		
				4	5
1953.					
Kvarnersko otočje	32,0	49,6	18,4	56,9	32,5
Sjevernodalmatinsko	38,1	47,7	14,2	37,3	27,4
Srednjodalmatinsko	34,1	49,8	16,1	47,3	30,8
Južnodalmatinsko	36,4	49,7	13,9	38,3	28,9
Otočje ukupno	35,3	48,9	15,8	44,6	29,8
Hrvatska	36,8	52,9	10,3	28,0	27,1
1991.					
Kvarnersko otočje	26,5	53,7	19,8	74,6	35,6
Sjevernodalmatinsko	22,0	50,8	27,2	123,6	41,8
Srednjodalmatinsko	25,4	51,2	23,4	92,3	38,4
Južnodalmatinsko	26,0	51,4	22,6	87,2	37,8
Otočje ukupno	24,9	51,9	23,2	93,1	38,2
Hrvatska	26,5	55,9	17,6	66,7	36,0
Indeks promjene 1991/1953.					
Kvarnersko otočje	82,8	108,3	107,6	131,1	109,5
Sjevernodalmatinsko	57,7	106,5	191,5	331,4	152,6
Srednjodalmatinsko	74,5	102,8	145,3	195,1	124,7
Južnodalmatinsko	71,4	103,4	162,6	227,7	130,8
Otočje ukupno	70,8	105,9	146,8	208,7	128,2
Hrvatska	72,0	98,1	170,9	238,2	132,8

*Bez skupine »nepoznata dob«; $x_s = 60$ i više/0-19 x 100 $x_s = \frac{60 \text{ i više}}{0-19} \cdot 100$

Izvor: 1,2 i 3.

drugoga svjetskog rata. Usporedba udjela te kohorte 1991. i 1953. jasno pokazuje njeno osjetno suženje (gotovo je prepolovljena). Uzimajući u obzir i faktor mortaliteta, moramo

ustvrditi da je riječ o posljedici iseljavanja (ova kohorta je u vrijeme najjačeg otočnog egzodusa kasnih 1960-ih i ranih 1970-ih bila u »optimalnoj mobilnoj« dobi).

Sl. 2. Dobni sastav otočnog stanovništva po petogodišnjim dobnim skupinama 1953. i 1991. godine te stanovništva Hrvatske 1991. godine

Fig. 2. Age structure of island population by fiveyears age groups in 1953 and 1991 and of the population of Croatia, 1991

Usporedba sastava po dobi otočnog s ukupnim stanovništvom Hrvatske godine 1991. (sl. 2, donji dio), pokazuje da je dobnii sastav otočnog stanovništva tek malo nepovoljniji od onog kod ukupnog stanovništva.

Primjerice, medijalna starost otočnog stanovništva iznosi 38,2 godine, a ukupnog 36,0 godina (tab. 3). Uspoređujući indekse promjene 1991/1953. (tab. 3), zapažamo da ukupna populacija, u odnosu na otočnu, bilježi nešto

manje suženje mladih i zrelih skupina, ali zato osjetno veći porast udjela starih kohorta; također je zabilježen i veći porast indeksa starosti kod ukupnog stanovništva Hrvatske. Na predočeno stanje dobnog sastava u promatranim populacijama utjecalo je stabiliziranje demografskih prilika u dijelu otočja (na velikim otocima poput Brača, Lošinja, Raba, a oni pak ponderiraju ukupno kretanje), ali je »približavanje distribucija« još više rezultat jačanja nepovoljnih demografskih tendencija u ukupnoj populaciji. »Bolest depopulacije«, koja je sve više plod denataliteta, zahvatila je gotovo čitavu zemlju (usp. Nejašmić, I., 1991). Hrvatska tako sve više poprima obličje svojih demografski okljaštrenijih područja.

Već su podaci o dinamici stanovništva (tab. 1) dali naslutiti da otočni prostor nije homogen ni po dobnom sastavu stanovništva. Podaci, pak, u tablici 3 jasno pokazuju osjetne razlike među promatranim otočnim skupinama. Nešto povoljnije prilike su na kvarnerskom otočju; na srednjodalmatinskim i južnodalmatinskim otocima stanje je slično prosječnom, dok je najlošiji dobnii sastav stanovništva sjevernodalmatinskog otočja (npr. $x_s = 123,6$; $M_x = 41,8$ godina).

Nadalje, pokazalo se da već na razini grube (dihotomne i trihotomne) podjele postoje određene razlike među otočnim skupinama. Dobni sastav stanovništva »malih otoka« ($x_s =$

$= 128,9$; $M_x = 42,1$) osjetno je lošiji nego kod »velikih otoka« ($x_s = 87,6$; $M_x = 37,6$). Između »unutarnjih« ($x_s = 85,4$; $M_x = 38,0$) i »vanjskih« otoka ($x_s = 97,3$; $M_x = 39,1$) razlika je mala, ali je ipak nešto lošiji dobnii sastav stanovništva »vanjskih«. Također je znakovita razlika između skupine »otočnih naselja uz more« ($x_s = 83,5$; $M_x = 37,1$) i »otočnih naselja u unutrašnjosti« ($x_s = 118,0$; $M_x = 41,1$).

Prema tome, otoke s najlošijim dobnim sastavom stanovništva valja potražiti u sjevernodalmatinskom otočju, u skupini malih otoka te prije u vanjskom nego unutarnjem otočnom nizu. To potvrđuju i pojedinačni podaci. Najviši indeks starosti (x_s) imaju ovi otoci (u zagradi je dat odnos starih i mladih stanovnika u apsolutnim brojevima): Krapanj 9600,0 (96/1), Rava 5600,0 (56/1), Zverinac 1950,0 (39/2) Žirje 1925,9 (77/4), Molat 1340,0 (134/10), Sestrunj 916,0 (55/6), Premuda 600,0 (36/6), itd. (prilog 1).⁸ Najveću, pak, medijalnu starost stanovništva (M_x) imaju ovi otoci: Drvenik Mali (71,7 godina), Rivanj (70,0), Kaprije (67,5), Molat (67,1), Drvenik Veli (66,1), Zverinac (65,9), Žirje (65,2), Sestrunj (62,5), Premuda (61,7), Rava (61,4), itd.

S druge strane, manje lošu dobnii strukturu stanovništva nalazimo na Lošinj, Krapnju, Rabu, Braču, Čiovu, Krku, Korčuli, itd. (prilog 1). Očigledno, radi se uglavnom o većim otocima i onima bližima moru.

8 Zbog velike razlike u veličini mlade i stare dobne skupine dobiveni indeks katkad je »nenormalno« visok. Iako se time gubi smisao korištenja takvog pokazatelja, on je ipak izračunat i predočen da bi upozorio na izuzetno loše stanje u dobnom sastavu stanovništva pojedinih otoka.

Dobno-polni sastav (piramida)

Uočeni nesklad u sastavu po dobi i spolu, za koji možemo iznova ustvrditi da je temeljna boljka biodinamike otočnog stanovništva, zorno predočuje tzv. dobnospolna piramida (sl. 3). Usporedba stanja 1991. s onim 1953. godine jasno pokazuje osjetno suženje mladih dobnih skupina, a proširenje staračkih, tj. gornjeg dijela piramide.⁹

Veličina udjela triju karakterističnih dobnih skupina 1991. godine: »djece« (0–14 god.) 18,8%, »roditelja« (15–49) 45,6% i »praroditelja« (50 i više) 35,6% pokazuje da otočna populacija pripada regresivnom (starom, konstruktivnom) tipu dobne piramide. Posebice valja istaknuti podatak da je udjel »praroditelja« gotovo dvostruko veći nego udjel »djece«! Okljaštrena struktura ogleda se u nepravilnoj piramidi, koja to kao geometrijski lik više i nije (unatoč tome što bi pojedinačni prikaz najstarijih dobnih skupina koje obuhvaća kohorta »75 i više« nešto izoštrio vrh histograma i tako dao nekakav privid piramide).

Usporedba s Hrvatskom (sl. 3) pokazuje da između otočne i ukupne populacije postoji velika sličnost u smjeru i jakosti promjene dobnospolnog

sastava 1953–1991. Prema tome, danas i ukupno stanovništvo pripada regresivnom tipu dobne piramide, s tek neznatno boljim omjerom »generacijskih« skupina (1991. god. »djeca« 19,6%, »roditelji« 49,7% te »praroditelji« 30,7%) u odnosu na otočno stanovništvo. Ta činjenica, između ostalog, ne ide u prilog iznalaženju mogućnosti stabiliziranja otočnih demografskih prilika.¹⁰

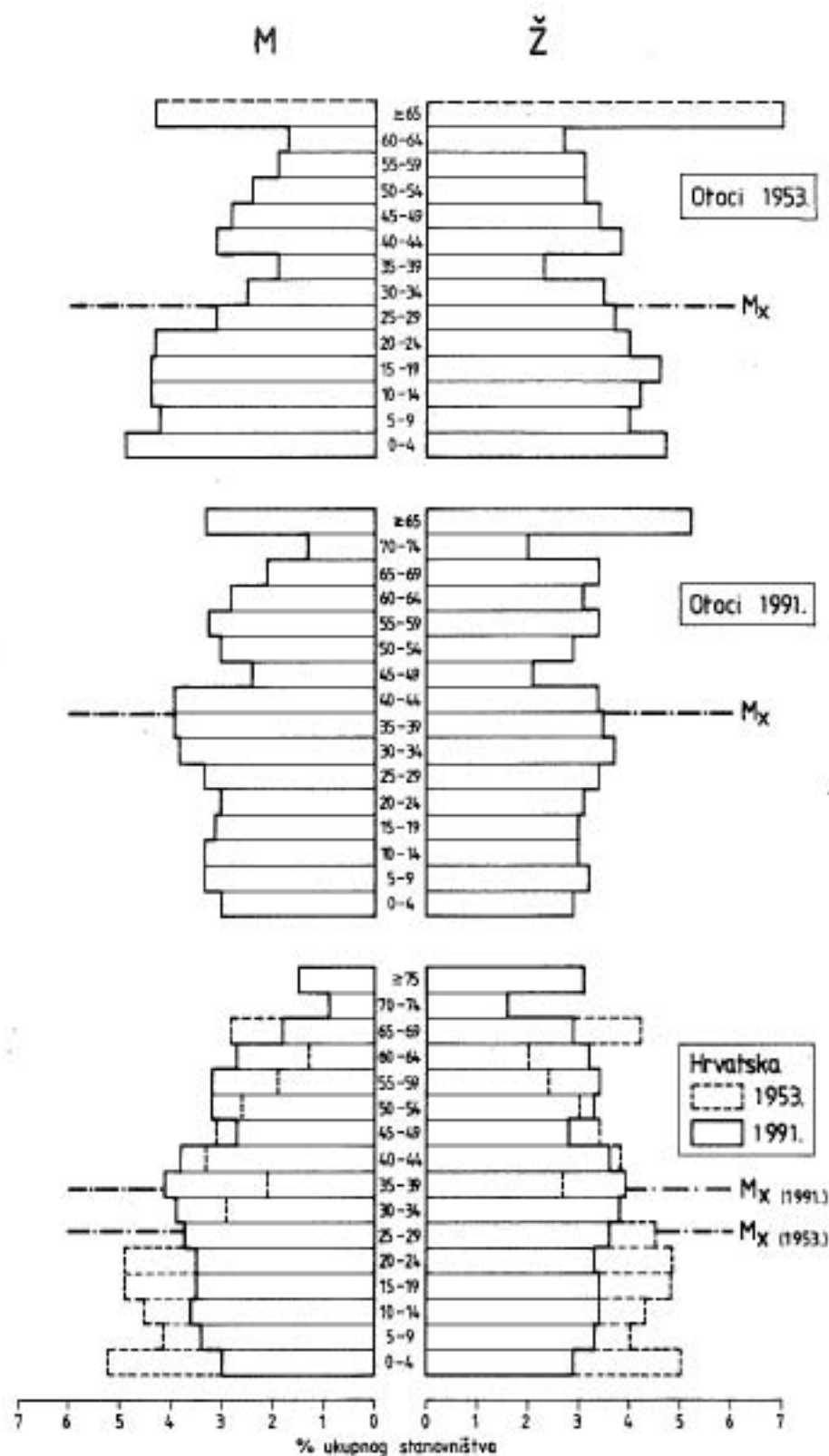
Sukladno prethodno predočenim nalazima, analiza je pokazala da je među razmatranim otočnim skupinama prisutna razlika i u dobnospolnoj piramidi stanovništva. Tako je na sjevernodalmatinskom otočju stanje nepovoljnije nego na kvarnerskom; dobnospolna piramida stanovništva »malih« otoka nešto je okljaštrenija nego u skupini »velikih«; piramida skupine naselja u »unutrašnjosti otoka« ima regresivnije obilježje nego skupina »otočnih naselja uz more«. Valja reći da razlike nisu velike, ali još jednom upozoravaju na neke temeljne značajke promatranog otočnog prostora.

Stupanj ostarjelosti

Dobni sastav stanovništva nije tek posljedica nepovoljnih demografskih kretanja već je i važan činilac budućih promjena stanovništva. Zbog toga se

9 Za 1953. godinu bili su na raspolaganju podaci s gornjim otvorenim dobnim razredom »65 i više«, pa je tako dato i u grafičkom prikazu. Za 1991. najstariji (otvoreni) dobnim razred je »75 i više«. Pri usporedbi piramide 1953. i 1991. valja to imati u vidu, jer se inače ne bi dobila stvarna predodžba o promjeni dobnog sastava. To vrijedi kako za otoke tako i za Hrvatsku.

10 Otoci i slični depopulacijski krajevi očigledno ne mogu vlastitim snagama zaustaviti i obrnuti nepovoljne demografske i opće društvene tendencije. Kao jedno od dobrih rješenja nameće se primjena i provođenje redistributivne populacijske politike. Međutim, u sadašnjim općim demografskim okolnostima i tendencijama u Hrvatskoj, i sustavna primjena mjera prerasporeditaj stanovništva teško da bi dala zadovoljavajuće rezultate.

Sl. 3. Dobno-polne piramide otočnog i ukupnog stanovništva Hrvatske 1953. i 1991. godine

Fig. 3. Age-sex pyramids of island and total population of Croatia, years 1953 and 1991

u razmatranju dobnoga sastava teži što egzaktnijem vrednovanju. Pored primjene različitih pokazatelja, uobičajena je i tipizacija dobnog sastava; temeljem različitih odnosa udjela triju velikih dobnih skupina (mlada, zrela i stara) nastoji se vrednovati promatrano stanovništvo.

U nas je model tipizacije prvi razradio M. Friganović (1973/74) koji je, na temelju različitih kombinacija dobnih skupina mladog odnosno starog stanovništva u populaciji, izdvojio pet tipova dobnog sastava. Poslije su drugi autori doradivali taj model, ali je u osnovi riječ o metodološki istom postupku.

Budući da se kod otočja radi o raširenom procesu starenja, vrednovanje je trebalo prilagoditi toj činjenici, te zapravo, tipizirati stupanj ostarjelosti otočnog stanovništva. Zbog toga smo se opredijelili za nešto drugačije vrednovanje s namjerom jasnijeg razlikovanja brojnih prostornih jedinica (korištenjem ranijih tipizacija svi bi otoci bili obuhvaćeni u okviru jednog, najviše dva tipa). Umjesto tipizacije temeljene na kombinaciji »mladih« i »starih«, posebice je bodovan svaki

Tab. 4. Tipizacija stupnja ostarjelosti istočnojadranskog otočnog stanovništva prema bodovnim pokazateljima

Tab. 4. Typification of ageing degree of the East Adriatic island population according to score indicators

Bodovni pokazatelj ostarjelosti (b _s)*	Tip	Obilježje
90,5-100,0	1	na pragu starenja
84,5- 90,0	2	starenje
73,0- 84,0	3	starost
65,5- 72,5	4	duboka starost
50,5- 65,0	5	vrlo duboka starost
30,5- 50,0	6	izrazito duboka starost
0,0- 30,0	7	krajnje duboka starost

*vidi bilješku 11.

parametar da bi zbrajanjem tih vrijednosti dobili bodovni pokazatelj demografske starosti otočne populacije.¹¹ Tipizacija koju temeljimo na bodovnoj vrijednosti ima sedam tipova dobnog sastava, bolje rečeno stupnjeva ostarjelosti, a svakome je tipu pridodano i odgovarajuće opisno obilježje (tab. 4).

Ukupna je otočna populacija bodovana s 72,5 bodova, što znači da u 1991. godini pripada 4. tipu - *duboka*

11 Korišten je već razrađen model (vidi: Klemenčić, M., 1990) koji je za potrebe ove analize nešto preinačen. Što se tiče tehnike bodovanja, o tome ukratko! Udjel mladih u populaciji boduje se u rasponu od 0,0 do 30,0 bodova, dakle veći udjel mladih boduje se većim brojem bodova. Udjel starih boduje se u rasponu 0,0-70,0 bodova, ali tako da veći udjel starih donosi manji broj bodova (dakle obrnuto nego kod bodovanja udjela mladih). Primjerice:

Udjel (%) mladih	Bodovi	Udjel (%) starih	Bodovi
0,0-5,0	0,0-5,0	0,0-10,0	70,0-60,5
...
25,5-30 i više	25,5-30,0	60,5-70,0 i više	10,0-0,0

Vrijednost udjela dobnih skupina zaokruživane su na 0,5% (npr. 25,4% na 25,5%). Budući da veći udjel mladih, a manji udjel starih donosi veći konačni broj bodova, možemo ustvrditi da populacija s većim brojem bodova ima i bolji dobnog sastav (tab. 6).

Tab. 5. Temeljni pokazatelji ostarjelosti stanovništva pojedinih skupina otoka i otočnih naselja 1991. godine

Tab. 5. Basic indicators of population ageing of some groups of islands and island settlements, 1991.

Otočje/skupina otoka ili naselja	Bodovi (bs)	Tip	Obilježje
	1	2	3
Kvarnersko	77,0	3	starost
Sjevernodalmatinsko	65,5	4	duboka starost
Srednjodalmatinsko	73,0	3	starost
Južnodalmatinsko	73,0	3	starost
Veliki otoci	73,5	3	starost
Srednji otoci	73,5	3	starost
Mali otoci	64,0	5	vrlo duboka starost
Unutarnji otoci	72,5	4	duboka starost
Vanjski otoci	71,0	4	duboka starost
Naselja »uz more«	74,5	3	starost
»U unutrašnjosti«	66,5	4	duboka starost
OTOČJE – ukupno	72,5	4	duboka starost

Izvor: Prema 3, izračunao autor.

starost. Istina, valja reći da se radi o ranoj fazi 4. tipa (drugim riječima, otočna populacija je tek »zakoračila« u duboku starost). Razlike u stupnju ostarjelosti stanovništva među pojedinim skupinama otoka i otočnih naselja nisu velike, ali ipak znakovito potvrđuju već uočenu diferencijalnost demografskih značajki promatranog prostora (tab. 5).

Od ukupno 43 otoka (ukupno ih je 50, ali za dio nije računat stupanj ostarjelosti zbog malog broja stanovnika) niti u jednom slučaju stanovniš-

tvo nije u tipu 1, stanovništvo jednog otoka je u tipu 2, deset u tipu 3, šest u tipu 4, sedam u tipu 5, devet u tipu 6 te čak deset u tipu 7 (tab. 6). Zapažamo da je najpovoljnije stanje (bolje reći, manje loše) dobnog sastava stanovništva na većim otocima i onima bližima gradskim središtima na obali (Lošinj, Krpanj, Čiovo, Rab, Brač...). Sukladno tome, najlošije stanje (najmanja vrijednost bodovnog pokazatelja) bilježimo na malim otocima (Drvenik Mali 0,0; slijede: Kaprije, Zverinac, Rivanj, Molat...)¹²

12 Položaj Lastova i Visa na ljestvici je viši od očekivanog. No, to valja dovesti u vezu s razmjerno velikim brojem djece oficira bivše JNA. Njihovim odlaskom promijenjeno je stanje i u dobnj strukturi. Izuzimanjem Ubla (glavno oficirsko naselje) iz podataka za 1991. godinu, za Lastovo bi vrijednost bodovnog pokazatelja bila oko 66,5, a to znači i prijelaz u tip »duboka starost«. Vis bi sličnim postupkom korigiranja ostao u 5. tipu, ali ne u njegovoj ranoj već vjerojatno u kasnoj fazi.

Tab. 6. Redosljed istočnojadranskih otoka prema vrijednosti bodovnog pokazatelja (b_s) ostarjelosti stanovništvaTab. 6. Sequence of the East Adriatic islands according to the score indicator value (b_s) of population ageing

Red. broj	Otok	b_s		Tip	Red. broj	Otok	b_s		Tip
		1	2				1	2	
1.	Lošinj	84,5	2		27.	Olib	45,0	6	
2.	Krapanj	84,0	3		28.	Ist	44,5	6	
3.	Čiovo	80,5	3		29.	Ilovik	38,5	6	
4.	Rab	80,0	3		30.	Iž	37,5	6	
5.	Brač	76,5	3		31.	Susak	36,5	6	
6.	Lastovo*	76,0	3		32.	Prvić	36,0	6	
7.	Korčula	75,5	3		33.	Zlarin	35,5	6	
8.	Krk	75,0	3		34.	Premuda	26,5	7	
9.	Koločep	74,0	3		35.	Sestrunj	20,0	7	
10.	Hvar	73,0	3		36.	Rava	19,0	7	
11.	Vir	73,0	3		37.	Drvenik Veli	16,0	7	
12.	Lopud	71,5	4		38.	Žirje	14,0	7	
13.	Pag	70,0	4		39.	Molat	10,0	7	
14.	Pašman	69,0	4		40.	Rivanj	5,5	7	
15.	Ugljan	68,5	4		41.	Zverinac	5,0	7	
16.	Cres	66,5	4		42.	Kaprije	1,0	7	
17.	Murter	66,0	4		43.	Drvenik Mali	0,0	7	
18.	Vis*	62,5	5			Male Srakane**	(1)		
19.	Dugi otok	62,0	5			Vele Srakane	(9)		
20.	Šipan	61,0	5			Kornat	(3)		
21.	Unije	59,5	5			Sv. Andrija	(2)		
22.	Vrgada	55,5	5			Glavat	(9)		
23.	Mljet	54,5	5			Sušac	(7)		
24.	Šolta	52,5	5			Palagruža	(7)		
25.	Biševo	49,5	6						
26.	Silba	47,5	6			OTOČJE - ukupno	72,5	4	

* Vidjeti bilješku 12.

** Sedam otoka imaju tako mali broj stanovnika (vidi broj u zagradi) da nema nikakvog smisla izračunavati bodovni pokazatelj ostarjelosti, a niti druge pokazatelje.

Izvor: Prema 3, izračunao autor.

Zaključak

Zaključno možemo ustvrditi da je istočnojadranski otočni prostor, osim što bilježi smanjenje broja stanovnika 1953-1991, zahvaćen i poodmaklim procesom demografskog starenja (»du-

boka starost«). Pokazalo se da dijelovi promatarnog prostora, prije svega skupina malih otoka sjevernodalmatinskog otočja, imaju značajke izrazito duboke demografske starosti. Predočena okrnjenost dobnospolnog sastava nesumnjivo nosi krupne posljedice.

Dovoljno je navesti činjenicu da nepovoljno utječe na reprodukciju stanovništva i dovodi do ztv. biološke (prirodne) depopulacije. Nadalje, u tako ostarjeloj populaciji dolazi do smanjenja ekonomske aktivnosti, a teško je (negdje i nemoguće) uspostaviti zadovoljavajući i uravnotežen društveni život. To rezultira daljim odlaskom preostale mladeži čime se produbljuje socio-demografska depresija te ograničava mogućnost stabiliziranja nepovoljnih demografskih i općerazvojnih tendencija.

Prema tome, kada govorimo o otočnim demografskim problemima, u središtu zanimanja ne smije biti jedino puko smanjenje broja pučanstva. Pokazalo se da je stupanj ostarjelosti takav da prijete još gorim prilikama i potpunim populacijskim pražnjenjem pojedinih otoka. Nastave li se dosa-

dašnje tendencije (a po svemu sudeći to je teško zaustavljiv proces), mnogi će otoci u doglednoj budućnosti ostati bez stalnih stanovnika. »Crnu« demografsku perspektivu imaju posebice mali otoci (na kojima je obično jedno otočno naselje), i to: Male i Velike Srakane, Ilovik, Premuda, Molat, Zverinac, Rivanj, Rava, Sestrunj, Žirje, Kaprije, Drvenik Mali i Veli, Biševo i dr. S druge strane, na nekim većim otocima nalazimo znakove stabiliziranja demografskih prilika (Lošinj, Rab, Brač i dr.). Proizlazi da s demografskog gledišta otočni prostor nije homogen, a to znači da je u prevladavanju nepovoljnih demografskih tendencija nuždan senzibilan i selektivan pristup. Drugim riječima, valja uvažavati posebnosti svakog otoka. Toj svrsi, vjerujemo, mogu poslužiti i rezultati ove analize.

Prilog br. 1 Broj naselja i broj stanovnika te neki temeljni pokazatelji dobno-spolnog sastava stanovništva istočnojadranskih otoka 1991. godine

Appendix 1. Number of settlements and number of inhabitants and some basic indicators of the age-sex population structure of the East Adriatic islands, 1991.

Otok/ /otočje	Broj nas.	Broj stan. 1991	Opći k _f	k _f (20-29)	i _m	i _s *	x _s *	M _r
	1	2	3	4	5	6	7	8
Krk	68	16 420	107,3	109,5	26,0	21,6	82,9	36,5
Lošinj	5	8 134	105,7	111,8	28,0	14,1	50,3	32,7
Ilovik	1	145	123,1	50,0	17,2	49,2	286,4	59,4
Susak	1	188	144,2	120,0	14,8	48,9	329,6	59,4
Unije	1	81	145,5	100,0	25,0	36,2	145,0	41,7
Male Srakane**	1	1						
Vele Srakane**	1	9						
Cres	29	3 238	107,6	100,0	23,2	26,8	115,2	38,7
Rab	8	9 205	101,4	103,6	27,6	17,9	64,9	35,6
Kvarnersko	115	37 403	105,8	107,6	26,5	19,8	74,6	35,6

	1	2	3	4	5	6	7	8
Pag	24	7 969	102,8	90,5	23,7	23,8	100,7	39,4
Olib	1	714	110,0	72,4	7,7	33,2	431,5	51,3
Silba	1	221	127,9	112,5	20,7	43,7	211,1	54,7
Premuda	1	73	151,7	150,0	8,8	52,9	600,0	61,7
Ist	1	237	95,9	33,3	14,8	41,0	276,5	54,3
Molat	3	222	141,3	140,0	4,9	65,7	1340,0	67,1
Vir	1	860	101,4	71,4	26,0	23,6	90,5	39,4
Zverinac	1	59	103,4	(...)	3,5	68,4	1950,0	65,9
Sestrunj	1	123	123,6	66,7	6,3	57,3	916,7	62,5
Rivanj	1	20	122,2	(...)	0,0	65,0	(...)	70,0
Iž	2	657	127,3	90,0	12,8	46,2	361,0	57,7
Rava	1	120	122,2	33,3	0,9	52,3	5600,0	61,4
Dugi otok	10	2 873	102,3	87,7	19,7	27,8	140,6	43,7
Ugljan	7	7 518	100,5	96,2	23,0	25,5	111,2	41,2
Pašman	8	3 349	106,1	90,0	23,2	25,6	110,1	39,5
Vrgada	1	236	101,7	46,6	20,2	35,5	176,1	47,9
Kornat**	1	3						
Žirje	1	160	146,2	75,0	3,1	59,7	1925,0	65,2
Kaprije	1	130	136,4	50,0	0,8	74,4	9600,0	67,5
Murter	4	5 092	110,8	104,6	22,8	27,4	120,1	41,2
Prvić	2	544	138,6	146,7	11,8	46,5	393,3	58,0
Zlarin	1	359	130,1	188,8	12,8	50,2	390,5	60,1
Krapanj	1	2 513	103,6	120,5	28,9	15,6	54,0	35,1
Sjevernodalmatinsko	75	34052	105,9	94,6	22,0	27,2	123,6	41,8
Drvenik Mali	1	56	93,1	(...)	0,0	74,1	(...)	71,7
Drvenik Veli	1	145	154,4	150,0	5,6	60,1	1075,0	66,1
Človo	5	3 142	104,2	116,8	28,2	18,1	64,1	36,5
Šolta	6	1 448	106,9	95,2	17,9	35,9	201,2	50,9
Brač	22	13 824	103,2	103,0	26,8	21,1	78,8	36,4
Hvar	27	11 459	107,1	109,9	25,5	23,1	90,3	38,5
Sv. Andrija**	1	2						
Biševo	1	14	133,3	33,3	7,1	28,6	400,0	47,5
Vis***	13	4 338	108,9	91,0	21,6	29,7	137,3	42,2
Srednjodalmatinsko	77	34 428	105,6	104,4	25,4	23,4	92,3	38,4
Korčula	10	17 038	106,7	103,2	26,5	21,6	81,4	37,4
Mljet	14	1 237	108,2	96,9	20,0	36,2	181,8	50,0
Lastovo***	5	1 205	92,0	91,2	26,6	20,3	76,6	33,3
Glavat**	1	9						
Sušac**	1	7						
Palagruža**	1	7						
Šipan	2	500	102,4	58,3	21,6	30,8	142,9	43,9
Lopud	1	348	113,5	100,0	24,8	24,5	98,8	40,4
Koločep	1	148	131,2	87,5	27,1	23,6	87,1	39,0
Južnodalmatinsko	36	20 499	106,0	100,4	26,0	22,6	87,2	37,8
OTOČJE-ukupno	303	126382	105,0	102,3	24,9	23,2	93,1	38,2

(...) vrijednost apsolutne frekvencije jednog ili obaju elemenata iznosi 0.

Izvor: Prema 3, izračunao autor. *Vidi bilješku 8; **Vidi napomenu uz tab. 6; ***Vidi bilješku 12.
 $i_m = 0-19/P \cdot 100$; $i_s = 60^+/P \cdot 100$; $x_s = 60^+/0-19 \cdot 100$; M_x = medijalna dob k_f = koeficijent feminiteta (broj žena na 100 muškaraca);

Literatura:

1. FRIGANOVIĆ, M. (1962), Suvremeni geografski problemi naših otoka. *Geografski horizont*, Zagreb, 1962, br. 1-2, str. 30-41.
2. FRIGANOVIĆ, M. (1973-74), Tipovi dobnog sastava stanovništva SR Hrvatske. *Stanovništvo*, Beograd, br. 3-4/73. i 1-2/74., str. 135-152.
3. FRIGANOVIĆ, M. (1978), *Demografija: stanovništvo svijeta*, Zagreb: Školska knjiga.
4. KLEMENČIĆ, M. (1990), Postupak vrednovanja dobnog sastava stanovništva. *Radovi*, Zagreb, Geografski odjel PMF-a, br. 25, str. 73-80.
5. LAJIĆ, I. (1986), Migracije i depopulacija dalmatinskih otoka: kratak demografski prikaz. *Migracijske teme*, Zagreb, br. 1, str. 61-70.
6. MENDRAS, H. (1986), *Seljačka društva: elementi za jednu teoriju seljaštva*, Zagreb: Globus.
7. MIKAČIĆ, V. (1978), *Regionalni aspekt poslijeratnog iseljavanja iz SR Hrvatske u prekomorske zemlje*, Zagreb: Centar za istraživanje migracija. (Teme o iseljeništvu; Sv. 8.)
8. MIKAČIĆ, V. (1987), Demografska kretanja na jadranskim otocima: suvremeno stanje i perspektive. *Pomorski zbornik*, Rijeka, knj. 25, str. 57-73.
9. NEJAŠMIĆ, I. (1991), *Depopulacija u Hrvatskoj: korijeni, stanje, izgledi*, Zagreb: Globus (etc.).
10. NEJAŠMIĆ, I. (1991.a), Depopulacija istočnojadranskih otoka i izumiranje kao moguća demografska perspektiva, *Migracijske teme*, Zagreb, br. 1, str. 77-99.
11. RUBIĆ, I. (1952), *Naši otoci na Jadranu*, Split.
12. STRAŽIČIĆ, N. (1980), Suvremene tendencije razvoja naselja na otoku Cresu. U: *Spoimen-zbornik o 30. obljetnici Geografskog društva Hrvatske*, Zagreb: GDH, str. 213-228.
13. WERTHEIMER-BALETIĆ, A. (1979), Demografske značajke jednog otočnog depopulacijskog područja: primjer općine Cres-Lošinj. *Ekonomski pregled*, Zagreb, br. 1-2, str. 35-53.
14. WERTHEIMER-BALETIĆ, A. (1982), *Demografija: stanovništvo i ekonomski razvika*, Zagreb: Informator.

Izvori:

1. Popis stanovništva 1953; Starost, pismenost i narodnost, knjiga XI, SZS, Beograd, 1960.
2. Podaci mjesnih matičnih ureda za 1953. godinu (Vir, Vrgada, Krapanj, Drvenik Mali i Veli, Čiovo, Šipan, Lopud i Koločep).
3. Popis 1991, Stanovništvo po spolu i starosti, općinski tablogrami po naseljima, Rep. zavod za statistiku, Zagreb, 1992.
4. Popis 1991; Prvi rezultati popisa stanovništva za naselja; tablogrami (podaci za vanjske migrante), RZS RH, Zagreb, 1991.
5. Konačni rezultati popisa stanovništva 1991; interni materijal RZS RH, Zagreb, 1991.
6. KORENČIĆ, M., *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971*. Zagreb: JAZU (Djela Jazu; knj. 54), 1979.

Summary

CHANGES IN THE AGE-SEX POPULATION STRUCTURE OF THE EAST ADRIATIC ISLANDS (1953-1991)

by

Ivo Nejašmić

Changes in the age-sex population structure of the East Adriatic islands in the years between 1953-1991 are examined in the paper. By establishing population ageing degree of some of the islands (total number of which is 50) and island groups, the aim of the analysis is to point at their demographic perspective and contribute to general understanding of the islands' problems. It has been confirmed in the case of Croatian islands, too that great emigration brings along depopulation, imbalance by age structure and lopping of the population age structure. It has also been shown that the population of many islands, especially smaller ones, registers appreciable imbalance by sex, while negative balance of the most vital age group (20-29 years) is especially significant. In the observed period the process of demographic ageing spread quickly. Young years were made narrower, the share of mature ages slightly increased, while cohorts of the elderly extended markedly. The median age (M_x) of the island population shifted in the period 1953-1991 for almost ten years (in 1991 it amounted to 38,2

years). Slightly more favourable situation is on the Kvarner islands (better to say, less worse), while the worst is in the North Dalmatian islands. Ageing is more noticeable on small islands as well as in the islands' inland. On some fifteen islands the absolute single number of young people (0-19 years) does not exceed ten! In seven cases the median age (M_x) of the population surpasses 65 years! The typification ageing (adapted to island particularity) results in the fact that the island population is in »deep demographic old age«. At the end the conclusion is drawn that the submitted curtailment of the age-sex structure has big unfavourable consequences and threatens with even worse situation and complete population emptying of a part of the islands (some fifteen islands are in question). From the other side, the signs of stabilization of demographic circumstances have been registered on some bigger islands. It is obvious that particularities of each islands should be taken into consideration while overcoming unfavourable trends, concludes the author.

Dr. Ivo Nejašmić
Institut za migracije i narodnosti
Hrvatska, 41000 Zagreb
Trnjanska b.b.

Recenzenti:

Dr. Mladen Friganović, red. prof. PMF
Mr. Stjepan Šterc, Geografski odjel PMF